

العَالِمُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْمُجَاهِدِ...

ارزش و اهمیت علم و عالم در احادیث

غلامعلی عزیزی کیا

مقدمه

در احادیث پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیهم السلام) گوهرهای فراوانی در فضیلت علم و عالم و لزوم علم آموزی و تعلیم به دیگران و... وجود دارد که محدثان بزرگ در آثار خود نقل کرده‌اند. مرحوم شهید ثانی در مقدمه کتاب شریف منیه المرید(۱) بخشی از آن احادیث را نقل کرده که در ذیل گزیده ای از آن را نقل می کنیم.

لزوم علم آموزی و ارزش و آثار دانش دینی

از پیامبر ص نقل است که فرمود: دانش طلبی بر هر مسلمانی واجب است دانش را از جایی که احتمال وجود آن می‌رود بجویید و از اهلش فراگیرید زیرا فراگیری دانش برای خدا حسنه و دانشجویی عبادت است گفت و گوی علمی (به منزله) تسبیح خدا و به کار بستن دانش جهاد است آموختن به کسی که نمی داند صدقه و بخشش علم به اهل آن سبب تقرب به خداست زیرا دانش راهنمای حلال و حرام و نوربخش راه بهشت است. انس در تنهایی و همدم در غربی و تنهایی است و هم سخن در

نهان و راهنمای در سختی ها و راحتی ها و سلاحی بر علیه دشمنان و زینت بخش نزد دوستان است. خداوند گروههایی را با دانش رفعت بخشیده و آنان را رهبر مردم در خوبی قرار داده از رفتارشان سرمشق گرفته می شود و از کارهایشان پیروی می شود و رأیشان به آنان منتهی می شود فرشتگان به دوستی آنان مشتاقند و بالهای خود بر آنان کشند و در نیایش خود برکت برای آنان می طلبند هر خشک و تری حتی ماهیان دریا و حشرات و درندگان و چرندگان برای آنان آمرزش می طلبند راستی که علم زندگی بخش دلها از نادانی، نور دیدگان از تاریکی و نیروی بدنها از ناتوانی است بنده را به منزلهای خوبان و نشیمنگاههای نیکان و برترین درجات دنیا و آخرت می رساند گفتار در مجلس دانش هموزن روزه و آموزش آن هم ارز نماز است با دانش است که خداوندگار اطاعت و پرستش شود و پیوند با خویشان برقرار بماند و حلال و حرام باز شناخته شود. علم پیشرو عمل است و عمل پیرو آن. خداوند به نیکبختان الهام کند و شوربختان را محروم نماید پی خوشا به آنکه خداوند بهره دانش را از او باز ندارد.(۲)

از امیرالمومنین علیه السلام آمده است:

«الْعَالَمُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْمُجَاهِدِ، وَإِذَا مَاتَ الْعَالَمُ تَلَمَّ فِي الْإِسْلَامِ تَلْمَةٌ لَا يُسَدُّهَا إِلَّا خَلْفٌ مِنْهُ» (۳) دانشمند (دین شناس) از روزه دار نمازگزار جهادگر برتر است آنگاه که دانشمند بمیرد رخنه ای در اسلام پدید آید که چیزی آن را پر نکند مگر جانشینی که از او باشد.

عمومی بودن افتخار به دانش ورزی

از امیرالمومنین علیه السلام آمده است: «كَفَى بِالْعَلِمِ شَرَفًا أَنْ يَدْعِيَهُ مَنْ لَا يُحْسِنُهُ وَ يَفْرَحَ بِهِ إِذَا نَسِبَ إِلَيْهِ وَ كَفَى بِالْجَهْلِ ذَمًّا أَنْ يَبْرَأَ مِنْهُ مَنْ هُوَ فِيهِ» (۴) در شرافت دانش همین بس که آنکه نداند ادعای دانستن کند و اگر دانایش خوانند، خوشحال گردد و در نكوهش نادانی همین بس که نادان هم خود را از نادانی مبرا می داند.

پاداش دانشمند راهنمای مردم

«وَ عَنِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ عَلَّمَ بَابَ هُدًى فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهِ وَ لَا يُنْقِصُ أَوْلِيكَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْئًا وَ مَنْ عَلَّمَ بَابَ ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ أَوْزَارِ مَنْ عَمِلَ بِهِ وَ لَا يُنْقِصُ أَوْلِيكَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا» (۵) امام باقر فرمود: پاداش کسی که دری از هدایت آموزش دهد همانند پاداش کسی است که بدان عمل کند و از پاداش عمل کنندگان نیز چیزی کم نخواهد شد و کسی که دری از گمراهی آموزش دهد نکستی همانند نکبت کسانی که بدان عمل کنند بر او باشد و از نکبت عمل کنندگان نیز چیزی کم نشود.

«وَ عَنهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَالِمٌ يَنْتَفِعُ بِعِلْمِهِ أَفْضَلُ مِنْ سَاعِيِنَ أَلْفِ عَابِدٍ» (۶) دانشمندی که از دانش او سود برند برتر از هفتاد هزار عابد است.

اهمیت همشینی با عالمان

«وَ عَنهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لِمَجْلِسٍ أَجْلَسَهُ إِلَى مَنْ أَتَى بِهِ أَوْثَقُ فِي نَفْسِي مِنْ عَمَلِ سَنَةٍ» (۷) نشستن نزد

کسی که به او اطمینان دارم از عبادت یکساله برایم اطمینان بخش تر است.

«وَ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ عَلَّمَ خَيْرًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهِ، قُلْتُ: فَإِنْ عَلَّمَهُ غَيْرَهُ يَجْرِي ذَلِكَ لَهُ؟ قَالَ: إِنْ عَلَّمَهُ النَّاسَ كُلَّهُمْ جَرَى لَهُ، قُلْتُ: فَإِنْ مَاتَ؟ قَالَ: وَ إِنْ مَاتَ» (۸) کسی که کار خیری را آموزش دهد پاداش او همانند پاداش کسی است که بدان عمل کند، گفتم: اگر او هم به دیگری آموزش دهد باز هم برای او (معلم اول) پاداشی دارد؟ فرمود اگر به همه مردم هم آموزش دهد پاداش برای او دارد گفتم: اگر مرده باشد؟ فرمود: اگرچه مرده باشد.

اهمیت فهم دین

«وَ عَنهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: تَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ، فَإِنَّ مَنْ لَمْ يَتَفَقَّهُ مِنْكُمْ فِي الدِّينِ فَهُوَ أَعْرَابِيٌّ، وَ إِنْ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ «لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ. توبه ۱۲۲» (۹)

امام صادق علیه السلام فرمود: دین شناس شوید زیرا هر کدامتان که دین شناس نشود، بیابان نشین است خداوند در قرآن می فرماید:

«وَ قَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَجُلٌ زَاوِيَةٌ لِجَدِيدِكُمْ، بَيْتٌ ذَلِكَ فِي النَّاسِ وَ يَشُدُّهُ فِي قُلُوبِهِمْ، وَ قُلُوبٌ شَبَعَتْكُمْ، وَ لَعَلَّ عَابِدًا مِنْ شَيْعَتِكُمْ لَيْسَتْ لَهُ هَذِهِ الرَّوَابِيَةُ إِلَيْهِمَا أَفْضَلُ؟ قَالَ: الرَّوَابِيَةُ لِجَدِيدِنَا يَشُدُّ بِهِ قُلُوبَ شَيْعَتِنَا أَفْضَلُ مِنَ أَلْفِ عَابِدٍ» (۱۰)

کسی که کار خیری را آموزش دهد پاداش او همانند پاداش کسی است که بدان عمل کند.

لَيْسَتْ لَهُ هَذِهِ الرَّوَايَةُ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟ قَالَ: الرَّوَايَةُ لِحَدِيثِنَا يُشَدُّ بِهِ قُلُوبَ شَيْعَتِنَا أَفْضَلُ مِنَ الْفِ عَابِدٍ» (١٣)

معاویه بن عمار از امام صاق علیه السلام مردی که سخنان شما را نقل و در میان مردم منتشر می کند و آن را در دلهای مردم و دلهای شیعیان استوار می سازد و چه بسا عابدی از شیعیان که چنین کاری نکند کدام یک برترند؟ حضرت فرمود: آنکه حدیث را نقل و با آن دلهای

شیعیان ما را استوار می سازد از هزار عابد برتر است. «وَعَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَحَبَّ إِلَيَّ إِلَّا يَلِيَّ مِنْ مَوْتِ فِقِيهِ» (١٤)

امام صادق علیه السلام فرمود مرگ هیچ مومنی برای شیطان، دوست داشتنی تر از مرگ مومن دین شناس نیست. «وَعَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ الْفَقِيهُ ثَلِمَ فِي الْإِسْلَامِ ثَلِمَةٌ لَا يَسُدُّهَا شَيْءٌ» (١٥)

«وَعَنِ الْكَاطِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ بَكَتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ وَبَقَاعُ الْأَرْضِ الَّتِي كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَ أَبْوَابُ السَّمَاءِ الَّتِي كَانَ يَصْعَدُ مِنْهَا أَعْمَالَهُ، وَ ثَلِمَ فِي الْإِسْلَامِ ثَلِمَةٌ لَا يَسُدُّهَا شَيْءٌ. لِأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ الْفُقَهَاءَ حُضُنُ الْإِسْلَامِ كَحِصْنِ الْمَدِينَةِ لَهَا» (١٦)

امام کاظم علیه السلام فرمود: زمانی که فقیه مومنی از دنیا برود فرشتگان، مکانهایی که بر او عبادت می کرده و درهای آسمانی که اعمال او از آن بالا میرفته بر او بگیرند و رخنه ای در اسلام پدید آید که چیزی آن را ترمیم نکند زیرا مومنان فقیه دژهای اسلام اند همانند دژ بودن دیوار شهر برای شهر. عالمان دین مرزبان باورهای مومنان در برابر شیطان و شیطان صفتان

در تفسیر منسوب به امام عسکری علیه السلام در تفسیر احسان به یتیمان در آیه ۸۳ سوره بقره از پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) نقل شده است که خداوند بر نیکی به یتیمان سفارش اکید فرموده زیرا سایه پدر بر سر آنان نیست هر کسی آنان را حمایت کند خداوند او را مصون خواهد داشت و هر که آنان را گرامی بدارد خداوند او را گرامی خواهد داشت و کسی که بر سر یتیمی دست نوازش کشد به تعداد هر مویی که دست او بر آن مرور می کند خداوند کاخی پهناورتر از دنیا با همه آنچه در اوست عنایت کند که در آن هر چه بخواهند و چشم روشنی شان باشد وجود دارد و در آنجا جاودانند. امام (علیه السلام) پس از نقل این حدیث آورده است: دشوارتر از یتیمی این یتیم، یتیمی کسی است که از امام خویش جدا افتاده و امکان دسترسی به او ندارد و حکم مسائل دینی مبتلا به خود را نمی داند آگاه باشید هر که از شیعیان ما که دانای

معاویه بن عمار از امام صاق علیه السلام مردی که سخنان شما را نقل و در میان مردم منتشر می کند و آن را در دلهای مردم و دلهای شیعیان استوار می سازد و چه بسا عابدی از شیعیان که چنین کاری نکند کدام یک برترند؟ حضرت فرمود: آنکه حدیث را نقل و با آن دلهای شیعیان ما را استوار می سازد از هزار عابد برتر است.

«وَعَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَحَبَّ إِلَيَّ إِلَّا يَلِيَّ مِنْ مَوْتِ فِقِيهِ» (١١)

امام صادق علیه السلام فرمود: مرگ هیچ مومنی برای شیطان، دوست داشتنی تر از مرگ مومن دین شناس نیست.

«وَعَنِ الْكَاطِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ الْفَقِيهُ بَكَتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ وَبَقَاعُ الْأَرْضِ الَّتِي كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَ أَبْوَابُ السَّمَاءِ الَّتِي كَانَ يَصْعَدُ مِنْهَا أَعْمَالَهُ، وَ ثَلِمَ فِي الْإِسْلَامِ ثَلِمَةٌ لَا يَسُدُّهَا شَيْءٌ. لِأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ الْفُقَهَاءَ حُضُنُ الْإِسْلَامِ كَحِصْنِ الْمَدِينَةِ لَهَا» (١٢)

امام کاظم علیه السلام فرمود: زمانی که مومن دین شناسی از دنیا برود فرشتگان، مکانهایی که بر او عبادت می کرده و درهای آسمانی که اعمال او از آن بالا میرفته، بر او بگیرند و رخنه ای در اسلام پدید آید که چیزی آن را ترمیم نکند زیرا مومنان فقیه دژهای اسلام اند همانند دژ بودن دیوار شهر برای شهر.

«وَقَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَجُلٌ رَوَايَةٌ لِحَدِيثِكُمْ يَبِئْتُ ذَلِكَ فِي النَّاسِ وَ يُشَدُّهُ فِي قُلُوبِهِمْ، وَ قُلُوبَ شَيْعَتِكُمْ، وَ لَعَلَّ عَابِدًا مِنْ شَيْعَتِكُمْ

به دانشهای ماست این جاهل به وظیفه را که به ما دسترسی ندارد، هدایت کند همانند کسی است که یتیمی را در دامن خود گرفته است توجه کنید که هر که او را هدایت و راهنمایی کند و احکام ما را به او بیاموزد در محضر ربوبی همراه ما خواهد بود. (۱۷)

بانویی نزد حضرت فاطمه علیها السلام آمد و گفت مادر ناتوانی دارم که در باره نمازش مشکلی دارد و مرا نزد شما فرستاده تا بپرسم؛ حضرت پاسخ او را دادند دوباره و سه باره تا ده بار سوالهایی مطرح کرد و پاسخ پرسشها را از حضرت شنید سپس از زیادی پرسش شرمنده شد و گفت ای دختر رسول خدا بر شما دشوار نیست؟ فاطمه علیها السلام فرمود هر پرسشی داری بپرس! اگر کسی زمانی بار سنگینی را به بامی بالا برد که اجرت آن صد هزار دینار باشد بر او سنگینی می کند؟ گفت

نه حضرت فرمود من برای هر پرسشی مزدی گرفتم که بیش از آن است که فاصله بین زمین تا عرش الهی را پر از لولو کنند پس سزاوارتر است که بر من سنگینی نکند. حضرت افزودند از پدرم شنیدم که می فرمود: عالمان شیعه ما چنان محشور می شوند که به اندازه دانش و کوشش هایشان در راهنمایی مردم بر آنان خلعت می پوشند به گونه ای که بر تن یکی از آنان یک میلیون خلعت نور باشد سپس منادی در آسمان از طرف خداوندگار ما اعلام کند ای سرپرستان و تیمارداران یتیمان آل محمد که به هنگام جدائی آنان از پدرانشان که امامانشان هستند به آنان جان بخشیدید اینان شاگردان شما و یتیمانی هستند که عهده دارشان بودید و به آنان زندگی دادید بر آنان در برابر دانشی که در دنیا داده اید خلعت ببوشید ایشان نیز به اندازه دانشی که در دنیا به آنان آموخته اند خلعت پوشند تا آنجا که بر تن یکی از آنان صد هزار خلعت پوشند. هم چنین یتیمان نیز بر کسانی که از آنان آموخته اند خلعت می پوشانند سپس خداوند عزوجل فرماید بر این عالمان عهده دار یتیمان دوباره خلعت ببوشانید تا خلعت هایشان را کامل کنید و آن را دوباره کنید و... سپس فاطمه فرمود ای کنیز خدا راستی که نخی از آن خلعت ها برتر است از آنچه میلیونها بار آفتاب بر آن بتابد و چه فضیلتی دارد آنچه آفتاب بر او می تابد؟ زیرا آمیخته با ناخوشی و تیرگی است. (۱۸)

پی نوشت:

۱. عاملی، زین الدین بن علی، منیه المرید، ص ۱۰۸-۱۱۹.
۲. أمالی الصدوق ص ۳ و ص ۴۹۲ و أمالی الطوسی ج ۲ ص ۳ و ص ۱۰۲.
۳. بصائر الدرجات الصغار، ج ۱ ص ۵.
۴. جامع بیان العلم و فضله، ابی یوسف ابن عبد البسر القرطبی ج ۱ ص ۷۳
۵. الکافی ج ۱ ص ۳۵، ص ۲۵ حدیث ۴ من باب ثواب العالم و المتعلم.
۶. الکافی ج ۱ - باب صفة العلم و فضله حدیث ۸ ص ۲۵ و ۳۵ و بصائر الدرجات ج ۱ ص ۶.
۷. الکافی ج ۱ ص ۳۹ و ۳۱ باب مجالسة العلماء حدیث ۵.
۸. الکافی ج ۱ ص ۳۵ و ۲۷ حدیث ۳ من باب ثواب العالم و المتعلم، و بصائر الدرجات ج ۱ ص ۵.
۹. الکافی ج ۱ ص ۲۳-۲۴ و ۳۱ و ۳۰ باب فرض العلم حدیث ۶.
۱۰. الکافی ج ۱ ص ۳۳ و ۲۵ حدیث ۹ من باب صفة العلم و فضله.
۱۱. الکافی ج ۱ - باب فقد العلماء - حدیث ۱ و حدیث ۴ ص ۲۹ و ۳۰ و ۳۸.
۱۲. الکافی ج ۱ - باب فقد العلماء - حدیث ۳.
۱۳. الکافی ج ۱ ص ۳۳ و ۲۵.
۱۴. الکافی ج ۱ - باب فقد العلماء - حدیث ۱ و حدیث ۴ ص ۲۹ و ۳۰ و ۳۸.
۱۵. همان.
۱۶. الکافی ج ۱ - باب فقد العلماء - حدیث ۳.
۱۷. تفسیر العسكري ص ۱۵۶. و تفسیر الصافی ج ۱ ص ۱۰۸.
۱۸. تفسیر العسكري ص ۱۵۷.

امام کاظم علیه السلام فرمود:
زمانی که مومن دین شناسی از دنیا برود فرشتگان، مکان هایی که بر او عبادت می کرده و درهای آسمانی که اعمال او از آن بالا می رفته، بر او بگیرند و رخنه ای در اسلام پدید آید که چیزی آن را ترمیم نکند زیرا مومنان فقیه دژهای اسلام اند همانند دژ بودن دیوار شهر برای شهر.

